

Statistics of the Examples of Six Educational Areas of the Document of Fundamental Transformation of Education in the Holy Quran

Dr. Fereidoun Yazdani (Ph. D)¹
Dr. Faramarz Mohammadi Pouya (Ph. D)²
Zahra Bijnvand³

Abstract

The present study seeks to determine the instances of the six educational areas of the document of fundamental transformation of education in the Holy Quran by qualitative content analysis of practical analogy. For this purpose, first, the components of the six educational areas were analyzed based on the objectives set forth in the theoretical foundations of fundamental change in the formal and general education system of the Islamic Republic of Iran and then the extracted components were validated by a number of educational and religious scholars. For the field of doctrinal, religious and moral education, 43 components, social and political education, 15 components, 4 components of physical and physical education, 4 components of aesthetic and artistic education, 2 components in economic and professional education, and 5 components for scientific and technological education. Then, using content analysis method, the full text of the Holy Quran was qualitatively analyzed based on the components of each of the six educational areas and the instances related to each component were calculated. The findings indicate that firstly, the educational propositions of the document of fundamental transformation are in line with the teachings of the Holy Quran, and secondly, if these examples and teachings are applied in the process of education and the document of fundamental transformation of education is properly operational, we can expect a metered training in line with Quranic teachings.

Keywords: *Holy Quran, Document of Fundamental Transformation of Education, Six Educational Areas, Content Analysis.*

-
1. Faculty member of the Department of Educational Sciences, Payame Noor Nahavand University
 2. Correspondent Author: Corresponding Author: Faculty Member of the Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Bu Ali Sina University, muhammadipouya@basu.ac.ir
 3. Graduate of Payame Noor Nahavand University

احصاء مصادیق ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در قرآن کریم

دکتر فریدون یزدانی*، دکتر فرامرز محمدی پویا**

زهرا بیجنوند***

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۰/۰۲

چکیده

پژوهش حاضر در پی آن است که مصادیق ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش را در قرآن کریم به روش تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاس عملی احصاء نماید. بدین منظور ابتدا به تحلیل مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی بر اساس اهداف مندرج در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده و سپس مؤلفه‌های استخراج شده توسط تعدادی از صاحب‌نظران علوم تربیتی و دینی مورد اعتبار بخشی قرار گرفتند. برای ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی ۴۳ مؤلفه، ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی ۱۵ مؤلفه، ساحت تربیت زیستی و بدنی ۴ مؤلفه، ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری ۴ مؤلفه، ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای ۲ مؤلفه و برای ساحت تربیت علمی و فناوری ۵ مؤلفه استخراج شده است. سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا، متن کامل قرآن کریم بر اساس مؤلفه‌های هر یک از ساحت‌های شش‌گانه تربیتی مورد تحلیل کیفی قرار گرفت و مصادیق مرتبط با هر یک از مؤلفه‌ها احصاء گردید. یافته‌ها حاکی از آن است که اولاً گزاره‌های تربیتی سند تحول بنیادین با آموزه‌های قرآن کریم همسویی داشته و ثانیاً چنانچه این مصادیق و آموزه‌ها در فرایند تعلیم و تربیت به کار گرفته و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به درستی عملیاتی شود، می‌توان انتظار تربیت متریبانی در راستای آموزه‌های قرآنی را داشت.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی،

تحلیل محتوا.

*. عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور مرکز نهاوند

** نویسنده مسئول: عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا

muhammadipouya@basu.ac.ir

***. کارشناس علوم تربیتی دانشگاه پیام نور مرکز نهاوند

مقدمه

تربیت انسان و دستیابی وی به کمال همواره در طول تاریخ به عنوان یکی از مهم‌ترین مفاهیم، مدنظر دست‌اندرکاران تربیتی و موردعلاقه اندیشمندان و نظریه‌پردازان قرار بوده و هست (هاشمی اردکانی، ۱۳۸۸: ۱۶۲). در واقع تربیت در معنای لغوی عبارت است از: پروردن، پروراندن، پرورش دادن، یاد دادن ادب و اخلاق به کسی (عمید، ۱۳۶۲: ۳۱۱) و همچنین از تربیت به معنای پروراندن و پرورش دادن و بار آوردن یاد شده است (مطهری، ۱۳۶۶). در اصطلاح نیز تعاریفی از تربیت ارائه شده است؛ به‌عنوان مثال؛ شهید مطهری، تربیت را پرورش دادن و به فعلیت رساندن استعدادها و ایجاد تعادل و هماهنگی میان آن‌ها می‌داند تا از این راه، مرتبی به حد بالای کمال (شایسته‌ی خود) برسد (مطهری، ۱۳۷۱: ۹۰). تربیت، بر پرورش استعدادهای انسانی، یعنی فراهم کردن زمینه‌ی رشد استعدادهای آدمی دلالت می‌کند و در عین حال از امور ضروری و حیاتی انسان است؛ به طوری که انسان، بدون تربیت هیچ چیز ندارد (صالحی و تهامی، ۱۳۸۸: ۷۸-۷۷). در واقع تربیت، به معنای انتخاب رفتار و گفتار مناسب، ایجاد شرایط و عوامل لازم و کمک به شخص مورد تربیت است تا بتواند استعدادهای نهفته‌اش را در تمام ابعاد وجودی و به‌طور هماهنگ پرورش داده، شکوفا کند و به تدریج به سوی هدف و کمال مطلوب حرکت کند (فایضی و آشتیانی، ۱۳۷۵: ۳۲).

این تعاریف در عین تعدد، در این موضوع توافق دارند که تربیت، مجموعه‌ی تدابیر و روش‌هایی است که برای به‌فعلیت درآوردن استعدادها در ابعاد گوناگون انسان به کار گرفته می‌شود (شعاری نژاد، ۱۳۷۶ و شریعتمداری، ۱۳۸۶)؛ بنابراین مربی باید ابعاد انسان را بشناسد تا بتواند جریان تربیت را بر اساس سرشت و فطرت او انجام دهد (مزینانی، ۱۳۸۲). در منابع مختلف، ابعاد و ساحت‌های متفاوت و مشترکی برای انسان مطرح و تأکید شده است که انسان برای نیل به کمال باید در همه‌ی این ابعاد تربیت شود. در این بین، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان یک سند بالادستی در نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران، قابل ارجاع‌تر می‌باشد. سند تحول بنیادین، طبق فرموده قرآن کریم: «مَنْ عَمِلْ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (نحل، ۹۷) هدف از تربیت آدمی را رسیدن به حیات طیبه معرفی (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی

ایران، ۱۳۹۰: ۱۳۰-۱۲۹) و نیل به حیات طیبه را در گرو توجه به ابعاد مختلف تربیت آدمی ذکر کرده است. این سند بر اساس بررسی مبانی وجودی انسان، اقدام به معرفی ابعاد و ساحت‌های تربیتی شش‌گانه‌ای برای انسان نموده که عبارتند از: ۱) ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی ۲) ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی ۳) ساحت تربیت زیستی و بدنی ۴) ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری ۵) ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای ۶) ساحت تربیت علمی و فناوری (همان) که در ذیل به آن‌ها اشاره شده است.

الف) ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی که بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی است، ناظر به رشد و تقویت مرتبه قابل قبولی از جنبه دینی و اخلاقی حیات طیبه در وجود متریان و شامل همه تدابیر و اقداماتی است که جهت پرورش ایمان و التزام آگاهانه و اختیاری متریان نسبت به مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، اعمال و صفات اعتقادی، عبادی و اخلاقی و در راستای تکوین و تعالی هویت دینی و اخلاقی ایشان صورت می‌پذیرد. لذا قلمرو ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ناظر به خودشناسی و معرفت نسبت به خداوند متعال، معاد، نبوت و پذیرش ولایت رهبران دینی پیامبر (ص) و ائمه معصومین (ع) و پیروی از ایشان به عنوان برترین انسان‌های طول تاریخ می‌باشد (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۲۹۹).

ب) ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

این ساحت به عنوان بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی، ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متریان را قادر می‌سازد تا شهروندانی فعال و آگاه باشند و در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند. قلمرو ساحت تربیت اجتماعی سیاسی شامل موارد زیر است: ارتباط مناسب با دیگران، تعامل شایسته با نهاد دولت و سایر نهادهای مدنی و سیاسی، کسب دانش و اخلاق اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی (بردباری، وفاق و همدلی، درک و فهم اجتماعی، مسالمت‌جویی، درک و فهم سیاسی، عدالت اجتماعی، درک و تعامل میان فرهنگی، تفاهم بین‌المللی، حفظ وحدت و تفاهم) است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۳-۳۰۲).

ج) ساحت تربیت زیستی و بدنی

ساحت تربیت زیستی و بدنی، ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و رعایت بهداشت جسمی و روانی متریان در قبال خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط زیست و احترام به طبیعت است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۵). قلمرو این ساحت (پرورش قوای بدنی و تأمین سلامت جسمی) موارد زیر را پوشش می‌دهد: تربیت جنسی، سلامت فردی و اجتماعی، بهداشت زیست محیطی، قلمروهای زیست بوم شهری و منابع طبیعی (همان: ۳۰۵).

د) ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

ساحت تربیت زیبایی‌شناختی ناظر به رشد قوه‌ی خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی‌شناختی متریان (توان درک موضوعات و افعال دارای زیبایی مادی یا معنوی توان خلق آثار هنری و قدردانی از آثار و ارزش‌های هنری) است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۷). تأکید بر پرورش حواس، فراهم‌سازی زمینه‌های مناسب پرورش تخیل و قوه‌ی خیال، تأکید بر انعطاف‌پذیری تربیت زیبایی‌شناختی و هنری، تأکید بر فراهم آوردن زمینه‌گرایی و تخصص هنری در متریان، تلقی تربیت زیبایی‌شناختی به مثابه تربیت همگانی، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌های کسب شایستگی رمزگذاری و رمزگشایی برای متریان، تأکید بر فراهم‌سازی زمینه‌ها و شرایط آفرینش‌گری و خلاقیت برای متریان و تأکید بر تربیت زیبایی‌شناختی و هنری به منزله یک فرا برنامه درسی و روح حاکم بر کل برنامه درسی (ناظر به اصل استمرار و پیوستگی) از جمله ویژگی‌های این ساحت به شمار می‌روند (همان: ۳۰۸).

و) ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای ناظر به یکی از ابعاد مهم زندگی آدمی یعنی بُعد اقتصادی و معیشتی انسان‌ها است. این ساحت ناظر به رشد توانایی‌های متریان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است (اموری نظیر درک و فهم مسائل اقتصادی، درک و مهارت حرفه‌ای، التزام به اخلاق حرفه‌ای، توان کارآفرینی، پرهیز از بطالت و بیکاری، رعایت بهره‌وری، تلاش

جهت حفظ و توسعه‌ی ثروت، اهتمام به بسط عدالت اقتصادی، مراعات قوانین کسب و کار و احکام معاملات و التزام به اخلاق و ارزش‌ها در روابط اقتصادی) (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۹).

ی) ساحت تربیت علمی و فناوری

ساحت تربیت علمی و فناوری ناظر به کسب شایستگی‌ها (صفات و توانمندی‌ها و مهارت‌هایی) است که متریان را در شناخت و بهره‌گیری و توسعه‌ی نتایج تجارب متراکم بشری در عرصه‌ی علم و فناوری یاری کند تا بر اساس آن، متریان قادر شوند با عنایت به تغییرات و تحولات آینده، نسبت به جهان هستی (نگاه آیه‌ای به هستی) و استفاده و تصرف مسئولانه در طبیعت، بینشی ارزشمندار کسب کنند. در واقع این ساحت از تربیت ناظر به رشد توانمندی افراد جامعه در راستای فهم و درک دانش‌های پایه و عمومی، کسب مهارت دانش‌افزایی، به کارگیری شیوه‌ی تفکر علمی و منطقی، توان تفکر انتقادی، آمادگی جهت بروز خلاقیت و نوآوری و نیز ناظر به کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه برای بهبود کیفیت زندگی است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۱۱).

همان‌گونه که بیان شد، سند تحول بنیادین، بنا به فرموده‌ی قرآن کریم (نحل، ۹۷) هدف از تربیت آدمی را رسیدن به حیات طیبه معرفی (مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰: ۱۳۰-۱۲۹) و نیل به حیات طیبه را در گرو توجه به ابعاد مختلف تربیت آدمی یعنی همان ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین ذکر کرده است؛ بنابراین برای اینکه توجه به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی به نحو احسن صورت گیرد، باید فرموده‌های خداوند متعال در قرآن کریم را سرلوحه‌ی خود قرار داده و در فرایند تعلیم و تربیت، از آن بهره‌مند شد. با این اوصاف، پژوهش حاضر بر آن است که مصادیق ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین را از قرآن کریم احصاء نماید تا اولاً میزان هم‌راستایی اهداف ساحت‌های تربیتی سند تحول بنیادین را با قرآن کریم مورد بررسی قرار داده و ثانیاً امکانی فراهم نماید تا با به کارگیری این مصادیق در فرایند تعلیم و تربیت، بهتر بتوان به هدف مطرح‌شده در سند تحول یعنی حیات طیبه دست یافت و پرورش فراگیرانی در تراز جامعه اسلامی را شاهد بود. تابه‌حال

پژوهشی در راستای پژوهش حاضر، صورت نگرفته است؛ اما در ادامه به تعدادی از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که در رابطه با سند تحول انجام شده است، اشاره می‌شود:

احمدی هدایت (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «بازبینی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اساس آراء تربیتی ژان پیاژه» به این نتیجه رسیده است که در ارکان تربیت، بین سند تحول و آراء پیاژه انطباق و همخوانی وجود دارد؛ به شکلی که در اصول تربیت، اهداف تربیت، محتوا، به کارگیری روش‌های آموزشی فعال بعضاً کم و بیش و حتی به طور کامل انطباق مشاهده شده است. نویسنده به عنوان یک نتیجه‌گیری کلی پی برده است که سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، همخوانی زیادی با آراء تربیتی پیاژه دارد.

محمدی پویا و صالحی (۱۳۹۳)، در پژوهشی دیگری با عنوان «تحلیل محتوای قرآن کریم بر اساس مفهوم تفکر انتقادی» به این یافته رسیده‌اند که قرآن کریم بر همه‌ی مؤلفه‌های تفکر انتقادی از جمله پرسشگری، قضاوت با معیار روشن، حقیقت‌جویی، انعطاف‌پذیری و استدلال تأکید صریح داشته و بر مؤلفه‌ی پرسشگری بیش از دیگر مؤلفه‌ها می‌پردازد. همچنین، محمدی پویا، صالحی و موموند (۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان «تحلیل محتوای نهج‌البلاغه بر اساس ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» به این نتیجه رسیدند که ارتباط زیادی بین ساحت‌های تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و نهج‌البلاغه به عنوان یکی از متون اسلامی ارزشمند وجود دارد و به اعتقاد آنان پژوهش‌هایی از این دست می‌تواند به غنی‌تر ساختن اسناد تعلیم و تربیت توسط متون دینی و اسلامی کمک نماید.

نتایج پژوهش بذرافشان مقدم و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان «جایگاه نظارت و راهنمایی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» حاکی از عدم توجه همه‌جانبه به تمامی مؤلفه‌های نظارت و راهنمایی است. به طوری که نتایج پژوهش آنان نشان می‌دهد علی‌رغم اشاره مستقیم و غیر مستقیم مبانی نظری گزاره‌های سند به برخی از مؤلفه‌ها مانند هدف، روش، معلم، محتوا، برنامه درسی، مسئولان و ناظران آموزشی، در مؤلفه‌های دیگر نظارت و راهنمایی تعلیماتی مانند فرایند نظارت، ویژگی‌های لازم ناظران، جو مدرسه و محیط آموزشی، اصول و مبانی نظارت و نقش‌ها و وظایف ناظران مورد توجه قرار نگرفته است. نتایج به دست آمده از پژوهش مرزوقی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «تحلیل و نقد نظری و روش‌شناختی اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش

جمهوری اسلامی ایران» حاکی از آن است که اسناد سه‌گانه تحول بنیادین شامل سه مفهوم سازمان‌دهنده: مفهوم شناختی، روش شناختی و ساختاری برنامه درسی ملی با سی‌وسه مضمون پایه می‌باشد. یافته‌های پژوهش آنان نشان می‌دهد که اسناد تحول بنیادین (یعنی مبانی نظری سند تحول، سند تحول و برنامه درسی ملی)، از نظر انسجام مفهوم شناختی، روش شناختی و ساختاری فاقد ارتباط و سنخیت مضامینی هستند.

بررسی پیشینه‌ی پژوهش حاکی از آن است که از یک سو تحلیل و پرداختن به سند تحول بنیادین، به‌مثابه‌ی یکی از اسناد مادر در آموزش و پرورش دارای ضرورت و جایگاه ارزشمندی است و از سوی دیگر با توجه به تلاش مسئولان امر برای انطباق محتوا و سازوکار سند تحول با متون دینی جامعه‌ی اسلامی ایران (محمدی پویا، صالحی و مومیوند، ۱۳۹۴: ۶۹)، کنکاش و پژوهش در رابطه با ارزشمندترین متن دینی یعنی قرآن کریم و هم‌راستایی سند با آن ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. در واقع نتایج بررسی‌ها نشان داد که پژوهشی به منظور نشان دادن هم‌راستایی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با قرآن کریم صورت نگرفته است. از این رو اهمیت احصاء مصادیق ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در قرآن کریم را بیش از پیش نمایان می‌سازد تا اولاً میزان هم‌راستایی اهداف ساحت‌های تربیتی سند تحول بنیادین را با قرآن کریم موردبررسی قرار دهد و ثانیاً با به‌کارگیری این مصادیق در فرایند تعلیم و تربیت، بهتر بتوان به هدف مطرح شده در سند تحول یعنی حیات طیبه نائل آمد. از این رو، سؤالات پژوهشی ذیل مطرح و بررسی شده‌اند:

- ۱- مؤلفه‌های هر یک از ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش کدام‌اند؟
- ۲- مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اعتقادی، اخلاقی، عبادی در قرآن کریم کدام‌اند؟
- ۳- مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی در قرآن کریم کدام‌اند؟
- ۴- مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیستی و بدنی در قرآن کریم کدام‌اند؟
- ۵- مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری در قرآن کریم کدام‌اند؟

۶- مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای در قرآن کریم کدام‌اند؟

۷- مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی علمی و فناوری در قرآن کریم کدام‌اند؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر، توصیفی و به صورت تحلیل محتوای کیفی از نوع قیاس عملی است که طی آن متن کامل قرآن کریم با توجه به مؤلفه‌های استخراج شده برای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است. ابزار پژوهش نیز فرم واریسی دومرحله‌ای باز و بدون پیش سازمان‌یافتگی جهت احصاء مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین در قرآن کریم بوده است. مراحل انجام پژوهش به این صورت بوده است که ابتدا به تحلیل مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی بر اساس اهداف مندرج در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰) پرداخته شده و مؤلفه‌های استخراج شده از دیدگاه تعدادی از صاحب‌نظران علوم تربیتی و علوم دینی مورد اعتبار بخشی قرار گرفته و در نهایت مؤلفه‌های نهایی در پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته است. لازم به ذکر است که استخراج مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین، برای اولین بار در کشور، در سال ۱۳۹۳ در بخشی از پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای نهج‌البلاغه بر اساس ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش»، توسط نگارنده صورت گرفت که در فصلنامه‌ی پژوهش‌های نهج‌البلاغه (محمدی پویا و دیگران، ۱۳۹۴) به چاپ رسید. پس از آن پژوهشگران دیگری از آن پژوهش الهام گرفته و آن را در پژوهش‌های خود بکار گرفتند. همچنین کشاورز و ترکاشوند (۱۳۹۶) نیز در پژوهش خود از این مؤلفه‌ها الهام گرفته و به‌نوعی آن را اعتبار بخشی کرده‌اند. در این پژوهش، مؤلفه‌های تبیین شده، مورد اعتبار بخشی چندین باره توسط صاحب‌نظران قرار گرفته است. پس از مشخص نمودن مؤلفه‌های نهایی، متن کامل قرآن کریم با توجه به مؤلفه‌های هر یک از ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی مورد تحلیل کیفی قرار گرفته و مواردی که دارای مضامین مرتبط با مؤلفه‌های ساحت‌های تربیتی بودند، شناسایی و طی دو موقعیت از جمله؛ آدرس و زمینه‌ی ارتباطی هر یک از مصادیق، در فرم تحلیل محتوا منظور شده‌اند. در مرحله‌ی بعد ضمن بررسی

مفاد مصادیق مستخرج شده و مضامین مطرح در آن‌ها، از بخش دوم ابزار جهت طبقه‌بندی مصادیق به منظور تبیین و دستیابی به مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت‌های تربیتی، بهره گرفته شد.

یافته‌های پژوهش

سؤال اول پژوهش؛ مؤلفه‌های هر یک از ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول

بنیادین آموزش و پرورش کدام‌اند؟

جهت پاسخگویی به این سؤال پژوهش، با بررسی تحلیل محتوای اهداف مندرج در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰) و استخراج مؤلفه‌های مورد نظر برای هر یک از ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی و پس از اعتبار بخشی چندین باره (با توجه به توضیحات پانویس) توسط تعدادی از صاحب‌نظران علوم تربیتی و دینی، مؤلفه‌های نهایی در قالب جدول (۱) احصاء گردید.

جدول ۱. مؤلفه‌های ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

مؤلفه‌ها	ساحت‌های تربیتی
دین‌داری و اخلاق - حفظ کرامت و عزت‌نفس - عقلانیت محوری - کسب بصیرت دینی - مسئولیت محوری - تعالی ارزش‌های دینی - پرهیز از ایمان‌گرویی صرف - پرهیز از تکفیر و تفسیق - پرهیز از تحجر و خرافه‌گویی - ارزش‌های عام انسانی - توازن بین ظاهر و باطن - رعایت اعتدال - رفع و دفع رذایل - مستدل در انتخاب - گسترده‌گی فکر (ذهن باز) - خدامحوری (اطاعت از خدا) - خودشناسی - عدالت محوری - اقدام به عمل برای خدا - ناظر دانستن خداوند در همه‌ی احوال - توکل بر خدا - راضی بودن به رضای خداوند - دعا و استعانت از خدا - امیدواری به رحمت خدا - اعتقاد به روز رستاخیز - یادآوری مرگ - پرهیز از دل‌بستگی به دنیا - پرهیز از آرزوی دراز - اکتفا به حد ضرورت از دنیا - عبرت از درگذشتگان - تقوا - جهاد با نفس - انجام واجبات - پرهیز از عجب و	اعتقادی، اخلاقی، عبادی

مؤلفه‌ها	ساحت‌های تربیتی
خودپسندی- پرهیز از ستم- صبر و تحمل در راه حق- توبه- تسلیم بودن در برابر قضاء و قدر الهی- خاشع بودن- گریستن از خوف الهی- تواضع- امر به معروف و نهی از منکر- یادآوری و شکرگزاری نعمت‌ها	
ارتباط با خانواده- جامعه صالح- توجه به نهاد خانواده- اخلاق شهروندی- اخلاق اجتماعی - جلوگیری از خودکامگی و استبداد- مردم‌سالاری- شایسته‌سالاری - مشارکت مردم در تعیین سرنوشت- حق برخورداری از احترام و محبت- حفظ اسرار دیگران- وفای به عهد- رسیدگی و نظارت بر زندگی محرومین- اصلاح شرایط- پرهیز از مصاحبت با بدان	اجتماعی و سیاسی
حفظ بهداشت زیستی- نظافت ظاهری- منابع طبیعی- احترام به طبیعت	زیستی و بدنی
آرامش روانی- دریافت احساس و معنا- سعه صدر- احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه‌ها	زیبایی‌شناختی و هنری
پرهیز از اسراف و تبذیر- درآمد و کسب حلال	اقتصادی و حرفه‌ای
علم و فناوری- تلفیق و هماهنگی علم و دین- فهم و درک دانش- تلفیق و هماهنگی علم و عمل- حقیقت‌جویی	علمی و فناوری

سؤال دوم پژوهش؛ مصادیق هریک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اعتقادی، اخلاقی و عبادی بر اساس قرآن کریم کدام‌اند؟

مجدداً یادآور می‌گردد که در ادامه ابتدا مؤلفه نوشته شده است و در ذیل آن به مصداق‌هایی از قرآن کریم که مرتبط با آن مؤلفه بوده، اشاره شده است. آدرس سوره‌ها و آیات کلیه مصادیقی استخراج شده در جدول پایان هر سؤال، آمده است. همچنین برای رعایت اختصار و جلوگیری از طولانی شدن حجم مقاله در سؤالات ۲ تا ۷ پژوهش تنها به ذکر نمونه‌هایی از آیات قرآن کریم در برخی از مؤلفه‌های استخراج شده، بسنده شده است.

جدول ۲. مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اعتقادی، اخلاقی،
عبادی بر اساس قرآن کریم

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
دین‌داری و اخلاق ^۱	(ذاریات/۵۶) - (اعراف/۱۹۹ و ۲۰۶) - (حج/۷۷) - (زمر/۱۷) - (رعد/۲۶) - (قلم/۴) -
حفظ کرامت و عزت‌نفس ^۲	(نساء/۱۳۹) - (فاطر/۱۰) - (یونس/۶۵) - (منافقون/۸)
عقلانیت محوری ^۳	(طور/۳۲) - (طه/۵۴ و ۱۲۸) - (فجر/۵) - (ق/۳۷) - (حج/۴۶) - (توبه/۸۷ و ۱۲۷) - (آل عمران/۷) - (رعد/۱۹) - (زمر/۱۸) - (غافر/۵۴) - (انفال/۲۲) - (یونس/۱۰۰) - (بقره/۱۱۱) - (مدثر/۱۸) - (اعراف/۱۷۶) - (اعراف/۱۸۴)
کسب بصیرت دینی	(اعراف/۲۰۳) - (حج/۴۶) - (فرقان/۶۳ و ۷۳) - (یوسف/۱۰۸) - (اعراف/۲۰۱) - (ص/۴۵ و ۴۶) - (ذاریات/۲۰ و ۲۱) - (آل عمران/۱۳) - (قصص/۴۳) - (ق/۲۲)
مسئولیت محوری	(اسراء/۳۴) - (بقره/۱۷۷) - (مؤمنین/۸) - (معرج/۳۲) - (مائده/۱) - (آل عمران/۷۶) - (قیامت/۳۶) - (مؤمنون/۱۱۵)
تعالی ارزش‌های دینی	(کهف/۲۱) - (بقره/۱۹۶)
پرهیز از ایمان‌گروی صرف ^۴	عنکبوت/۷ و ۹ و ۵۸

۱. «إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَبَسَّحُوهُ وَ لَهُ يُسْجُدُونَ»؛ آنها که (در مقام قرب) نزد پروردگار تو هستند، (هیچ‌گاه) از عبادتش تکبر نمی‌ورزند و او را تسبیح می‌گویند و برایش سجده می‌کنند (اعراف/۲۰۶).
۲. «الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلِيَّتُهُمْ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةُ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا»، همانها که کافران را به جای مؤمنان، دوست خود انتخاب می‌کنند. آیا عزت و آبرو نزد آنان می‌جویند؟ با اینکه همه عزت‌ها از آن خداست؟! (نساء/۱۳۹).
۳. «أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ» آیا عقل‌هایشان آن‌ها را به این اعمال دستور می‌دهد، یا قومی طغیانگرند؟! (طور/۳۲).
۴. «وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَ لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ» و کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام دادند، گناهان آنان را می‌پوشانیم (و می‌بخشیم) و آنان را به بهترین اعمالی که انجام می‌دادند پاداش می‌دهیم (عنکبوت/۷).

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
پرهیز از تکفیر و تفسیق	(توبه/ ۲۴ و ۵۳) - (بقره/ ۹۹) - (نور/ ۴) - (مائده/ ۴۷) - (نور/ ۵۵) - (مائده/ ۲۴) - (حج/ ۳۱)
پرهیز از تحجر و خرافه‌گویی	(بقره/ ۱۰۲) - (سبأ/ ۴۱) - (آل عمران/ ۶۴ و ۷۹ و ۸۰) - (نساء/ ۱۷۱ و ۱۷۲) - (مائده/ ۷۲ و ۷۳) - (اعراف/ ۱۳۱ و ۱۳۸) - (توبه/ ۳۰ و ۳۱) - (مریم/ ۸۱ و ۸۸ و ۸۹) - (اسراء/ ۴۰) - (نمل/ ۴۷) - (یس/ ۱۸) - (انعام/ ۶۶)
ارزش‌های عام انسانی	(بقره/ ۳۰) - (انعام/ ۱۶۵) - (طه/ ۱۲۱) - (احزاب/ ۷۲) - (بقره/ ۲۹) - (اسراء/ ۷۰) - (جاثیه/ ۱۳)
توازن بین ظاهر و باطن	(انعام/ ۱۲۰)
رعایت اعتدال ^۱	(بقره/ ۱۴۳) - (انفطار/ ۶) - (لقمان/ ۱۹) - (اعراف/ ۳۱) - (بقره/ ۲۰۱) - (انفطار/ ۷ و ۸) - (قمر/ ۴۹)
رفع و دفع رذایل	(نساء/ ۷۶)
مستدل در انتخاب ^۲	(اسراء/ ۱۵) - (ص/ ۲۹) - (انسان/ ۳) - (کهف/ ۲۹)
گسترده‌گی فکر (ذهن باز)	(نساء/ ۸۲) - (ص/ ۲۹) - (محمد/ ۲۴) - (بقره/ ۶ و ۷) - (مومنون/ ۶۸) - (نساء/ ۸۲) - (ذاریات/ ۲۱)
خدا محور (اطاعت از خدا)	(نساء/ ۵۹) - (نساء/ ۸۰) - (آل عمران/ ۳۲ و ۱۳۲) - (انفال/ ۱ و ۲۰ و ۴۶) - (حجرات/ ۱۴) - (مجادله/ ۱۳)
خودشناسی ^۳	(طارق/ ۵) - (مریم/ ۶۷) - (ذاریات/ ۲۱)
عدالت محوری	(اعراف/ ۲۹) - (انعام/ ۱۱۵) - (انفطار/ ۷ و ۸) - (ممتحنه/ ۸) - (بقره/ ۱۹۳) - (مائده/ ۸) - (نساء/ ۳ و ۵۸) - (حدید/ ۲۵)

۱. «يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ» ای فرزندان آدم! زینت خود را به هنگام رفتن به مسجد، با خود بردارید! و (از نعمتهای الهی) بخورید و بیاشامید، ولی اسراف نکنید که خداوند مسرفان را دوست نمی‌دارد! (اعراف/ ۳۱).

۲. «كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَ لِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ» این قرآن کتابی گرانقدر و پر خیر و برکت است که آن را به سوی تو فرستادیم تا همگان در آیات آن بیندیشند، پس هدایت‌پذیران راهیاب شوند و عناد پیشگان عذری بر گمراهی خویش نیابند و تا صاحب خردان به دلایل حق توجه کنند و به سوی آن هدایت گردند (ص/ ۲۹).

۳. «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ» انسان باید بنگرد که از چه چیز آفریده شده است! (طارق/ ۵).

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
اقدام به عمل برای خدا	(کهف/۱۱۰)
ناظر دانستن خداوند در همه‌ی احوال ^۱	(علق/۱۴) - (ق/۱۶)
توکل بر خدا ^۲	(یونس/۷۱) - (هود/۵۶) - (ابراهیم/۳۷) - (هود/۸۸) - (یوسف/۶۷) - (یونس/۸۴) و (۸۵) - (توبه/۱۲۹) - (بقره/۲۵۰) - (ابراهیم/۱۲) - (طلاق/۳) - (اعراف/۸۹) - (آل عمران/۱۷۳) - (نساء/۸۱) - (احزاب/۴۸) - (ممتحنه/۶۰) - (اعراف/۸۸) - (زمر/۳۹) - (رعد/۳۰) - (ابراهیم/۱۱) - (ممتحنه/۴) - (ملک/۲۹) - (شوراء/۱۰)
راضی بودن به رضای خداوند	(مائده/۱۱۹) - (توبه/۱۰۰) - (مجادله/۲۲) - (بینه/۸)
دعا و استعانت از خدا ^۳	(آل عمران/۱۵ و ۱۶) - (حمد/۵) - (بقره/۴۵ و ۱۵۳) - (یوسف/۱۸) - (طه/۲۹) - (انعام/۴۰) - (ابراهیم/۳۹) - (بقره/۱۸۶) - (حشر/۱۰)
امیدواری به رحمت خدا	(بقره/۲۱۸ و ۲۲۲) - (نساء/۴۸) - (نساء/۱۱۰) - (زمر/۵۳) - (آل عمران/۱۳۴) - (هود/۱۱۴) - (فرقان/۷۰) - (نوح/۱۰ و ۱۲) - (هود/۳) - (یوسف/۸۷)
اعتقاد به روز رستاخیز	(سبأ/۷ و ۸) - (عنکبوت/۶۴) - (رعد/۲۶) - (توبه/۳۸) - (مؤمنون/۱۱۵)
یادآوری مرگ ^۴	(آل عمران/۱۸۵) - (زمر/۴۲) - (انبیاء/۳۴) - (الرحمن/۲۷ و ۲۶) - (جمعه/۸) - (آل عمران/۱۶۸) - (نساء/۷۸) - (لقمان/۳۴) - (انبیاء/۳۵)

۱. «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرِي» مگر نمی‌داند که خدا کارهایش را می‌بیند؟ (علق/۱۴).
۲. «وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا» و او را از جایی که گمان ندارد روزی می‌دهد؛ و هر کس بر خدا توکل کند، کفایت امرش را می‌کند؛ خداوند فرمان خود را به انجام می‌رساند؛ و خدا برای هر چیزی اندازه‌ای قرار داده است! (طلاق/۳).
۳. «إِذْ أَكْرَبْتُمْ وَ إِذْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْهُ لَمَشَاؤُكُمْ وَأَنْتُمْ بِاللَّهِ تَوَكَّلُونَ» بار الهی، تنها تو را می‌پرستیم و در آن، تنها از تو یاری می‌جویم (حمد/۵).
۴. «قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفَزَّوْنَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مَلَأَقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ» بگو: «این مرگی که از آن فرار می‌کنید سرانجام با شما ملاقات خواهد کرد؛ سپس به سوی کسی که دانای پنهان و آشکار است بازگردانده می‌شوید؛ آنگاه شما را از آنچه انجام می‌دادید خبر می‌دهد!» (جمعه/۸).

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
پرهیز از دلبستگی به دنیا	(لقمان/۳۳) - (حدید/۲۰) - (آل عمران/۱۸۵) - (انعام/۷۰) - (جاثیه/۳۵) - (آل عمران/۱۹۶) - (انعام/۳۲) - (حجر/۸۸) - (طه/۱۳۱) - (ابراهیم/۳) - (نازعات/۳۸) - (نحل/۱۰۷)
پرهیز از آرزوی دراز	(حدید/۱۴) - (حجر/۳) - (قصص/۸۳) - (آل عمران/۱۸۸)
اکتفا به حد ضرورت از دنیا	(اعراف/۳۱)
عبرت از درگذشتگان ^۱	(هود/۱۲۰) - (حشر/۲) - (روم/۵۸) - (بقره/۵۰) - (حجر/۷۷) - (یونس/۹۲) - (زخرف/۵۶) - (نور/۴۴) - (یوسف/۱۱۱) - (نازعات/۲۶)
تقوا ^۲	(حشر/۷ و ۹) - (مائده/۲) - (حج/۱ و ۲ و ۳) - (انعام/۱۵۳) - (نساء/۷۷) - (بقره/۲۱، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۱۷۹، ۱۹۶) - (آل عمران/۱۲۲ و ۱۲۳ و ۱۲۵ و ۱۳۲ و ۱۳۰) - (آل عمران/۲۰۸ و ۱۰۲) - (حجرات/۱۰ و ۱۳) - (یوسف/۹۰) - (احزاب/۷۰)
جهاد با نفس ^۳	(عنکبوت/۶۹) - (بقره/۱۹۰) - (محمد «ص»/۳۱) - (توبه/۴۱) - (انفال/۷۴)
انجام واجبات	(نساء/۶۹)
پرهیز از عجب و خودپسندی	(لقمان/۱۸) - (نساء/۳۶) - (اسراء/۳۷)
پرهیز از ستم ^۴	(هود/۱۱۳) - (بقره/۲۵۸) - (مائده/۲) - (ذاریات/۵۹) - (شوری/۴۰ و ۴۲) - (اعراف/۳۳) - (انعام/۱۳۵)

۱. «وَ كَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَ جَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَ مُوعِظَةٌ وَ ذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ» ما از هر یک از سرگذشتهای انبیا برای تو بازگو کردیم تا به وسیله آن، قلبت را آرامش بخشیم؛ و ارادهات قوی گردد؛ و در این (اخبار و سرگذشتهای)، برای تو حق و برای مؤمنان موعظه و تذکر آمده است (هود/۱۲۰).
۲. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» ای مردم! پروردگار خود را پرستش کنید؛ آن کس که شما و کسانی را که پیش از شما بودند آفرید تا پرهیز کار شوید (بقره/۲۱).
۳. «انْفِرُوا خِفَافًا وَ ثِقَالًا وَ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ» گرفتاری های زندگی و کارهای روزمره عذری موجه برای ترک جهاد نیست، بنابراین وقتی به جهاد فرا خوانده می شوید، خواه سبکبار باشید یا گرانبار، باید روانه شوید و با مال و جانتان در راه خدا پیکار کنید. این برای شما بهتر است اگر بدانید (توبه/۴۱).
۴. «إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ» ایراد و مجازات بر کسانی است که به مردم ستم می کنند و در زمین بناحق ظلم روا می دارند؛ برای آنان عذاب دردناکی است! (شوری/۴۲).

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
صبر و تحمل در راه حق ^۱	(آل عمران/۲۰۰) _ (معاراج/۵) _ (بقره/۱۵۳) _ (زمر/۱۰) _ (رعد/۲۴) _ (فرقان/۷۵) _ (بقره/۴۵) _ (هود/۱۱۵) _ (نحل/۱۲۷) _ (مزمّل/۱۰) _ (هود/۱۱) _ (نحل/۴۲) _ (مومنون/۱۱۱) _ (عنکبوت/۵۹) _ (حجرات/۵) _ (قلم/۴۸)
توبه ^۲	(هود/۳) _ (آل عمران/۱۳۵) _ (مائده/۹) _ (نساء/۱۱۰) _ (زمر/۵۳) _ (بقره/۱۸۶) _ (نور/۳۱) _ (شوری/۲۵) _ (بقره/۲۲۲) _ (تحریم/۸) _ (مائده/۷۴) _ (بروج/۱۰) _ (بقره/۲۲۲) _ (رعد/۲۲) _ (هود/۱۱۴) _ (نساء/۳۱)
تسلیم بودن در برابر قضاء و قدر الهی ^۳	(طه/۱۲۹ و ۱۳۰) _ (قلم/۴۸) _ (طور/۴۸) _ (انسان/۲۴)
خاشع بودن	(مومنون/۲ و ۱۲) _ (بقره/۴۵) _ (آل عمران/۱۹۹) _ (انبیاء/۹۰) _ (زمر/۹)
گریستن از خوف الهی	(مریم/۵۸) _ (اسراء/۱۰۹)
تواضع ^۴	(فرقان/۶۳) _ (اسراء/۲۴) _ (سوره اسراء/۳۷) _ (شعراء/۲۱۵)

۱. «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» ای کسانی که ایمان آورده اید، بر ناگواری‌ها و بر پرهیز از گناهان و اطاعت از خدا شکیبایی کنید و با اتکا به صبر و پایداری یکدیگر بر مقاومت خویش بیفزایید و در امور دین و دنیا با یکدیگر همبستگی داشته باشید و از عذاب خدا پروا کنید، باشد که نیکبخت شوید (آل عمران/۲۰۰).

۲. «وَ أَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَیْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَ یُؤْتِ كُلَّ ذِی فَضْلٍ فَضْلَهُ وَ إِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّی أَخَافُ عَلَیْكُمْ عَذَابَ یَوْمٍ کَبِیرٍ» و اینکه: از پروردگار خویش آمرزش بطلبید؛ سپس بسوی او بازگردید؛ تا شما را تا مدت معینی، (از مواهب زندگی این جهان)، به خوبی بهره‌مند سازد؛ و به هر صاحب فضیلتی، به مقدار فضیلتش ببخشد! و اگر (از این فرمان) روی گردان شوید، من بر شما از عذاب روز بزرگی بیمناکم! (هود/۳).

۳. «وَ اصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَ سَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حَیْنَ تَقُومُ» بر حکمی که پروردگارت مقرر داشته است شکیبا باش؛ تو قطعاً زیر نظر مایی و کارت بر ما پوشیده نیست؛ پس مبدا از فرمان ما روی برتابی؛ و آن گاه که به پامی خیزی همراه با ستایش پروردگارت او را تسبیح گوی (طور/۴۸).

۴. «وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلْمِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ قُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّیْتَنِی صَغِيرًا» و بالهای تواضع خویش را از محبت و لطف، در برابر آنان فرود آر! و بگو: «پروردگارا! همان گونه که آنها مرا در کوچکی تربیت کردند، مشمول رحمتشان قرار ده!» (اسراء/۲۴).

ساحت اعتقادی، عبادی، اخلاقی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
امر به معروف و نهی از منکر ^۱	(آل عمران/۱۰۴) - (لقمان/۱۷) - (آل عمران/۱۱۰ و ۱۱۴) - (اعراف/۱۵۷) - (توبه/۷۱ و ۱۱۲) - (حج/۴۱)
یادآوری و شکرگزاری نعمت‌ها	(ابراهیم/۷) - (نحل/۱۸) - (نحل/۱۲۱) - (بقره/۱۵۲)

سؤال سوم پژوهش: مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی بر اساس قرآن کریم کدامند؟
در جدول (۳) نتایج بررسی مصادیق استخراج شده هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی بر اساس قرآن کریم ارائه شده است.

جدول ۳. مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی بر اساس قرآن کریم

ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
ارتباط با خانواده ^۲	(نساء/۳۴) - (نور/۶۱) - (تحریم/۶)
جامعه صالح	(اسراء/۳۵) - (شعراء/۱۸۳)

۱. «يَا بَنِي آدِيمِ الصَّلَاةَ وَ أْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَ انْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ اضْبُرْ عَلَيَّ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ» پسر من! نماز را برپا دار و امر به معروف و نهی از منکر کن و در برابر مصایبی که به تو می‌رسد شکایتی باش که این از کارهای مهم است! (لقمان/۱۷).

۲. «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ بِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَ اللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَ اهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَ اضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا» مردان، سرپرست و نگهبان زنانند، بخاطر برتریهایی که خداوند (از نظر نظام اجتماع) برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است و بخاطر انفاقهایی که از اموالشان (در مورد زنان) می‌کنند؛ و زنان صالح، زنانی هستند که متواضعند و در غیاب (همسر خود)، اسرار و حقوق او را، در مقابل حقوقی که خدا برای آنان قرار داده، حفظ می‌کنند؛ و (اما) آن دسته از زنان را که از سرکشی و مخالفتشان بیم دارید، پند و اندرز دهید! (و اگر مؤثر واقع نشد)، در بستر از آنها دوری نمایید! (و اگر هیچ راهی جز شدت عمل، برای وادار کردن آنها به انجام وظایفشان نبود)، آنها را تنبیه کنید! و اگر از شما پیروی کردند، راهی برای تعدی بر آنها نجوید! (بدانید) خداوند، بلندمرتبه و بزرگ است. (و قدرت او، بالاترین قدرتهاست). (نساء/۳۴).

احصاء مصادیق ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در قرآن کریم

ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
توجه به نهاد خانواده	(بقره/۱۸۷) - (روم/۲۱) - (نور/۵۸ و ۵۹) - (احزاب/۳۴) - (نساء/۳۴)
اخلاق اجتماعی ^۱	(حجرات/۹) - (توبه/۷۱) - (نور/۲۷ و ۲۸ - ۶۱) - (حشر/۱۰) - (مجادله/۱۱) - (نساء/۵۸ و ۸۶) - (نور/۲۷ و ۲۸ - ۶۱) - (توبه/۷۱)
جلوگیری از خودکامگی و استبداد	(اعراف/۳۳) - (بقره/۵۴ و ۵۷ و ۱۱۴ و ۱۴۰ و ۱۶۵ و ۲۳۱ و ۲۷۹) - (نساء/۳ و ۱۰) - (آل عمران/۱۹ و ۵۰ و ۱۱۷ و ۱۳۵) - (اسراء/۳۷)
مردم‌سالاری ^۲	(حدید/۲۵)
شایسته‌سالاری ^۳	(انبیاء/۱۰۵) - (بقره/۱۲۴)
مشارکت مردم در تعیین سرنوشت ^۴	(حدید/۲۵) - (رعد/۱۱) - (هود/۶۱) ^۵

۱. «وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأْضَلِحُوا بَيْنَهُمَا فَمَنْ بَعَثَ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلَا الَّتِي تُبَغِي حَتَّى تَقِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنَّ فَاءَهُ فَأْضَلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسَطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ» و هر گاه دو گروه از مؤمنان با هم به نزاع و جنگ پردازند، آنها را آشتی دهید؛ و اگر یکی از آن دو بر دیگری تجاوز کند، با گروه متجاوز بیکار کنید تا به فرمان خدا بازگردد؛ و هر گاه بازگشت (و زمینه صلح فراهم شد)، در میان آن دو به عدالت صلح برقرار سازید؛ و عدالت پیشه کنید که خداوند عدالت پیشگان را دوست می‌دارد (حجرات/۹).

۲. «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَبْذُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ» ما رسولان خود را با دلایل روشن فرستادیم و با آنها کتاب (آسمانی) و میزان (شناسایی حق از باطل و قوانین عادلانه) نازل کردیم تا مردم قیام به عدالت کنند؛ و آهن را نازل کردیم که در آن نیروی شدید و منافع برای مردم است تا خداوند بداند چه کسی او و رسولانش را یاری می‌کند بی آنکه او را ببینند؛ خداوند قوی و شکست‌ناپذیر است! (حدید/۲۵). این آیه با توجه تفاسیر گوناگون، به قیام برای اجرای عدل و داد توسط مردم اشاره دارد که می‌توان این مورد را از مصادیق توجه به جایگاه مردم در برپایی جامعه توأم با عدالت و از عناصر مردم‌سالاری به شمار آورد.

۳. «وَ لَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ بَرْنُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ» و به یقین، در زبور، کتاب آسمانی داود، پس از تورات، آن یادواره الهی نوشتیم که زمین را از شرک و گناه پاک خواهیم ساخت و بندگان شایسته من آن را به ارث خواهند برد (انبیاء/۱۰۵).

۴. «لَهُ مَقْصَبَاتٌ مِنْ نَيْنٍ يَدْيِهِ وَمَنْ خَلْفَهُ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ» برای انسان، مأمورانی است که پی در پی، از پیش رو و از پشت سرش او را از فرمان خدا [حوادث غیر حتمی] حفظ می‌کنند؛ (اما) خداوند سرنوشت هیچ قوم (و ملتی) را تغییر نمی‌دهد مگر آنکه آنان آنچه را در خودشان است تغییر دهند! و هنگامی که خدا اراده سوئی به قومی (بخاطر اعمالشان) کند، هیچ چیز مانع آن نخواهد شد؛ و جز خدا، سرپرستی نخواهند داشت! (رعد/۱۱).

۵. تفویض اختیار به انسان در راستای آبادانی و بهره‌وری از نعمات را می‌توان در زمره مشارکت در تعیین سرنوشت به شمار آورد. «وَإِلَى تَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ نُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُجِيبٌ» و بسوی قوم «تمود»، برادرشان «صالح» را (فرستادیم)؛ گفت: «ای قوم من! خدا را پرستش کنید که معبودی جز او برای شما نیست! اوست که شما را از زمین آفرید و آبادی آن را به شما وا گذاشت! از او آمرزش بطلبید، سپس به سوی او بازگردید که پروردگرم (به بندگان خود) نزدیک و اجابت‌کننده (خواسته‌های آنها) است!» (هود/۶۱).

ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
حق برخورداری از احترام و محبت	(بقره/۸۳) - (نساء/۳۶) - (اسراء/۲۳) - (انعام/۱۵۱) - (لقمان/۱۴) - (مریم/۱۴) - (عنکبوت/۸) - (احقاف/۱۵)
اخلاق شهروندی ^۱	(حشر/۱۰) - (حجرات/۹) - (نساء/۵۸ و ۵۸) - (نساء/۵۸ و ۵۸) - (نور/۲۷ و ۲۸ و ۶۱) - (مجادله/۱۱) - (توبه/۷۱)
حفظ اسرار دیگران	(تحریم/۳) - (انفال/۲۷)
وفای به عهد ^۲	(احزاب/۲۳) - (بقره/۴۰ و ۱۷۷) - (انعام/۱۵۲) - (مائده/۱) - (اسراء/۳۴) - (صف/۲ و ۳) - (حج/۲۹)
رسیدگی و نظارت بر زندگی محرومین	(نساء/۷۵) - (ذاریات/۱۹) - (بقره/۱۷۷ و ۲۸۰) - (حدید/۷) - (حج/۲۸)
اصلاح شرایط	(هود/۸۸) - (رعد/۱۱)
پرهیز از مصاحبت با بدان ^۳	(ممتحنه/۹) - (مائده/۵۷) - (فرقان/۲۸) - (مجادله/۲۲)

سؤال چهارم پژوهش؛ مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیستی و بدنی بر

اساس قرآن کریم کدامند؟

در جدول (۴) نتایج و مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیستی و بدنی در قرآن

کریم گزارش شده است.

۱. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَ تَسَلَّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌هایی غیر از خانه خود وارد نشوید تا اجازه بگیرید و بر اهل آن خانه سلام کنید؛ این برای شما بهتر است؛ شاید متذکر شوید! (نور/۲۷)
۲. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُجْلِي الصَّيِّدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ» ای کسانی که ایمان آورده‌اید! به پیمانها (و قراردادهای) وفا کنید! چهارپایان (و جنین آنها) برای شما حلال شده است؛ مگر آنچه بر شما خوانده می‌شود (و استثنا خواهد شد)؛ و به هنگام احرام، صید را حلال نشمرید! خداوند هر چه بخواهد (و مصلحت باشد) حکم می‌کند (مائده/۱).
۳. «إِنَّمَا يُنَهَىٰ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَ ظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَ مَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ» تنها شما را از دوستی و رابطه با کسانی نهی می‌کند که در امر دین با شما پیکار کردند و شما را از خانه‌هایتان بیرون راندند یا به بیرون راندن شما کمک کردند و هر کس با آنان رابطه دوستی داشته باشد ظالم و ستمگر است! (ممتحنه/۹).

جدول ۴. مصادیق هریک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیستی و بدنی بر اساس قرآن کریم

ساحت تربیت زیستی و بدنی	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
حفظ بهداشت زیستی ^۱	(بقره/۱۶۸ و ۲۲۲) - (مدثر/۴) - (حج/۲۹)
نظافت ظاهری ^۲	(مدثر/۴) - (اعراف/۳۱)
منابع طبیعی	(نحل/۱۰ و ۱۱)
احترام به طبیعت ^۳	(بقره/۲۰۵)

سؤال پنجم پژوهش؛ مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری بر اساس قرآن کریم کدام‌اند؟

جدول (۵)، نشان دهنده‌ی نتیجه بررسی و بیان مصادیق ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری در قرآن کریم می‌باشد.

جدول ۵. مصادیق هریک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری بر اساس قرآن کریم

تربیت زیبایی‌شناختی و هنری	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
آرامش روانی ^۴	(رعد/۲۸) - (فتح/۴) - (یونس/۶۲ و ۶۷)
دریافت احساس و معنا	(نساء/۸۲) - (ص/۲۹) - (محمد/۲۴) - (بقره/۷) - (مومن/۶۸)
سعه‌ی صدر ^۵	(طه/۲۵) - (زمر/۲۲) - (شرح/۱)
احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه‌ها	(نساء/۸۵، ۸۶) - (مائده/۴۸)

۱. «و یَسْئَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ فَاعْتَرِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ» از تو درباره عادت ماهانه زنان می پرسند. بگو: این برای آنان رنجی است. پس در روزهای عادتشان از آنان کناره گیری و با آنها نزدیکی نکنید تا پاک شوند. پس هنگامی که غسل کردند، از همان جا که خدا به شما فرمان داده است با آنان آمیزش کنید که خداوند کسانی را که بسیار توبه کنند و در پاکی و پاکیزگی کوشا باشند دوست می دارد (بقره/۲۲۲).

۲. «و تَيَأْتِكُمْ قَطْرَةٌ مِنْ سَمَاءٍ رِجَّةً لِلَّذِينَ ظَلَمُوا» و لباست را پاک کن (مدثر/۴).

۳. «وَ إِذَا تَوَلَّى سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَ يُهْلِكَ الْخَرْثُ وَ الشُّلُّ وَ اللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ» (نشانه آن، این است که هنگامی که روی برمی گردانند (و از نزد تو خارج می شوند)، در راه فساد در زمین، کوشش می کنند و زراعتها و چهارپایان را نابود می سازند؛ (با اینکه می دانند) خدا فساد را دوست نمی دارد (بقره/۲۰۵).

۴. «الَّذِينَ آمَنُوا وَ تَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» آنها کسانی هستند که ایمان آورده‌اند و دل‌هایشان به یاد خدا مطمئن (و آرام) است؛ آگاه باشید، تنها با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد! (رعد/۲۸).

۵. «قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي» (موسی) گفت: «پروردگارا! سینه‌ام را گشاده کن؛ (طه/۲۵).

سؤال ششم پژوهش؛ مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای بر اساس قرآن کریم کدام‌اند؟
در جدول (۶) پژوهش حاضر، نتایج مصادیق مؤلفه‌های ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای در قرآن کریم ارائه شده است.

جدول ۶. مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای بر اساس قرآن کریم

ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
پرهیز از اسراف و تبذیر ^۱	(یونس/۱۲) - (غافر/۲۸) - (اسراء/۲۶) - (اعراف/۳۱) - (غافر/۳۸) - (انعام/۱۴۱) - (فرقان/۶۷) - (اسراء/۲۷)
درآمد و کسب حلال ^۲	(انعام/۱۵۲) - (اعراف/۸۵) - (هود/۸۵) - (اسراء/۳۵)

سؤال هفتم پژوهش؛ مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی علمی و فناوری بر اساس قرآن کریم کدام‌اند؟
مصادیق استخراج شده از مؤلفه‌های ساحت تربیت علمی و فناوری در قرآن کریم در قالب جدول (۷) گزارش شده است.

جدول ۷. مصادیق هر یک از مؤلفه‌های ساحت تربیتی علمی و فناوری بر اساس قرآن کریم

ساحت تربیت علمی و فناوری	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
علم و فناوری	(طه/۱۱۴) _ (توبه/۱۲۲)

- «وَ الَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَ لَمْ يَقْتُرُوا وَ كَانْ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا» و کسانی که هر گاه انفاق کنند، نه اسراف می‌نمایند و نه سخت‌گیری؛ بلکه در میان این دو، حد اعتدالی دارند (فرقان/۶۷).
- «وَ يَا قَوْمِ أَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَ الْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَ لَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَ لَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ» و ای قوم من! پیمان‌ها و وزن را با عدالت، تمام دهید! و بر اشیاء (و اجناس) مردم، عیب نگذارید؛ و از حق آنان نگاهید! و در زمین به فساد نکوشید! (هود/۸۵).

ساحت تربیت علمی و فناوری	
مؤلفه‌ها	برخی از مصادیق
تلفیق و هماهنگی علم و دین ^۱	(مجادله/۱۱) - (زمر/۹) - (طه/۱۱۴) - (کهف/۶۶)
فهم و درک دانش	(فاطر/۲۸) - (زمر/۹) - (روم/۲۲)
تلفیق و هماهنگی علم و عمل (فناوری) ^۲	(یوسف/۵۵) - (انبیاء/۸۰)
حقیقت‌جویی	(غافر/۵۸)

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

قرآن کریم به‌عنوان مهم‌ترین کتاب انسان‌ساز، همواره رهنمودی ارزنده برای سعادت بشر بوده است. فلسفه‌ی وجودی این کتاب آسمانی نیز همین می‌باشد. لذا استفاده از رهنمودهای قرآن کریم در فرایند تعلیم و تربیت همه‌ی جوامع به خصوص جوامع اسلامی، الزامی به نظر می‌رسد (محمدی پویا، صالحی و مومیوند، ۱۳۹۴: ۷۷). از آنجاکه سند تحول بنیادین به منظور تحولی شگرف در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی کشور تدوین شده، لذا از آموزه‌های قرآن کریم بهره برده است. پژوهش حاضر در پی آن است که مصادیق بهره‌مندی سند تحول بنیادین از قرآن کریم را تبیین نماید. بدین منظور هر کدام از ساحت‌های شش‌گانه‌ی سند تحول بنیادین مورد تحلیل قرار گرفته و پس از استخراج مؤلفه‌های آن‌ها، به بررسی مصادیق هر یک از مؤلفه‌ها در قرآن کریم پرداخته شده است.

اولین ساحت تربیتی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی بوده که ناظر به خودشناسی و معرفت نسبت به خداوند متعال، معاد، نبوت و پذیرش ولایت رهبران دینی و پیروی از ایشان است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۲۹۹). در بررسی این ساحت تربیتی، ۴۳ مؤلفه استخراج شد و برای هر کدام مصادیقی مستنداً از قرآن کریم احصاء

۱. «قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَني مِمَّا عَلَّمْتَ تُرشدُ» موسی به او گفت: «آیا از تو پیروی کنم تا از آنچه به تو تعلیم

داده شده و مایه رشد و صلاح است، به من بیاموزی؟» (کهف/۶۶).

۲. «وَ عَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُخْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ» و ساختن زره را بخاطر شما به او تعلیم دادیم تا شما

را در جنگ‌هایتان حفظ کند؛ آیا شکرگزار (این نعمت‌های خدا) هستید؟ (انبیاء/۸۰).

گردید. این یافته با یافته‌های بیجنوند و باقری (۱۳۹۰)، همخوانی دارد. ایشان نیز در پژوهش خود مؤلفه‌هایی از جمله خدامحوری، خودشناسی، عدالت‌محوری، توکل بر خدا، دعا و استعانت از خدا، ... را برای عبودیت تبیین کرده‌اند. دومین ساحت تربیتی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی بوده که ناظر به کسب شایستگی‌هایی است که متریان را قادر می‌سازد تا شهروندانی فعال و آگاه باشند و در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۳-۳۰۲). در بررسی این ساحت تربیتی، ۱۵ مؤلفه استخراج شد. این یافته با یافته‌های بیجنوند (۱۳۸۹)، همخوانی دارد. ایشان نیز در پژوهش خود مؤلفه‌هایی از جمله مردم‌سالاری، قانونمندی، شایسته‌سالاری، احترام و محبت، مسئولیت‌پذیری، حفظ شأن انسانی، وفای به عهد، نظارت و پاسخگویی، ... را برای تربیت مدنی تبیین نموده است. سومین ساحت تربیتی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ ساحت تربیت زیستی و بدنی می‌باشد که ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و رعایت بهداشت جسمی و روانی متریان در قبال خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط‌زیست و احترام به طبیعت است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۵). در بررسی این ساحت تربیتی، ۴ مؤلفه استخراج و مصادیقی احصاء گردید. چهارمین ساحت تربیتی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری می‌باشد که ناظر به رشد قوه‌ی خیال و پرورش عواطف، احساسات و ذوق زیبایی‌شناختی متریان است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۷). در بررسی این ساحت تربیتی، ۴ مؤلفه استخراج و مصادیقی احصاء گردید. پنجمین ساحت تربیتی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای بوده که ناظر به رشد توانایی‌های متریان در تدبیر امر معاش و تلاش اقتصادی و حرفه‌ای است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۰۹). در بررسی این ساحت تربیتی، ۲ مؤلفه استخراج شد و مصادیقی نیز احصاء استخراج گردید. ششمین ساحت تربیتی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش؛ ساحت تربیت علمی و فناوری می‌باشد که ناظر به رشد توانمندی افراد جامعه در راستای فهم و درک دانش‌های پایه و عمومی، کسب مهارت دانش‌افزایی، به‌کارگیری شیوه‌ی تفکر علمی و منطقی، توان تفکر انتقادی، آمادگی جهت بروز خلاقیت و نوآوری و نیز ناظر به کسب دانش، بینش و تفکر فناورانه برای بهبود کیفیت زندگی است (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰: ۳۱۱). در بررسی این ساحت تربیتی، ۵ مؤلفه استخراج و

مصادیقی از قرآن کریم احصاء گردید. از آنجا که تفکر و پرورش آن بخش مهمی از این ساحت تربیتی می‌باشد، لذا این یافته با یافته‌های بیجنوند و همکاران (۱۳۹۱)، همخوانی دارد. ایشان نیز در پژوهش خود مؤلفه‌هایی از جمله قضاوت با معیار روشن و پرهیز از تعجیل در قضاوت، استدلال در امور، حقیقت‌جویی، بررسی مسائل از زوایای مختلف، دوری از اغراض شخصی، شفاف‌سازی و عینیت‌گرایی در امور، انعطاف‌پذیری در عقاید، شک‌گرایی معقول (تردید سازنده)، احترام قائل شدن برای سایر دیدگاه‌ها، کنجکاوی و ... را برای تفکر انتقادی تبیین نموده‌اند.

با این توضیحات می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که اولاً گزاره‌های تربیتی سند تحول بنیادین با آموزه‌های قرآن کریم همسویی داشته و ثانیاً چنانچه این مصادیق و آموزه‌ها در فرایند تعلیم و تربیت به کار گرفته شود و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به درستی عملیاتی شود، می‌توان انتظار تربیت متریبانی در راستای آموزه‌های قرآنی را داشت. در نهایت به دست‌اندرکاران نظام تعلیم و تربیت پیشنهاد می‌گردد که عملیاتی شدن سند تحول بنیادین، مستلزم همکاری سایر نهادهای جامعه و البته توانمندسازی معلمان و خانواده در این زمینه است. به عبارتی باید تدابیری اندیشید تا همه نهادهای متولی تعلیم و تربیت (و نه فقط نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی) در فرایندی هم‌افزا، نقش خود را در این زمینه ایفا کرده تا شاهد تربیت فراگیرانی عامل به قرآن کریم باشیم. همچنین از آنجا که اخیراً زیر نظام‌های سند تحول بنیادین تهیه و تدوین شده است، به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود همسویی این زیرنظام‌ها با آموزه‌های قرآن کریم را مورد بررسی قرار دهند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

۱. قرآن کریم
۲. احمدی هدایت، حمید (۱۳۹۲). *بازیابی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اساس آراء تربیتی ژان پیاژه*، پایان نامه کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه پیام نور مرکز همدان.
۳. بذرافشان مقدم، مجتبی؛ شوقی، مریم؛ رحمان خواه، راحیل (۱۳۹۴). *جایگاه نظارت و راهنمایی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*، پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت، سال ۵، شماره ۲، صص ۴۳-۲۳.
۴. بیجنوند، فرامرز (۱۳۸۹). *تبیین مؤلفه‌ها و مصادیق تربیت بدنی از منظر نهج البلاغه*، همایش ملی سیره علوی (بازشناسی اخلاق اجتماعی در سیره‌ی علوی)، لرستان، دانشگاه لرستان.
۵. بیجنوند، فرامرز؛ باقری، خسرو (۱۳۹۰). *تبیین مؤلفه‌ها و مصادیق عبودیت از منظر نهج البلاغه*، اولین همایش نهج البلاغه و علوم انسانی، همدان، دانشگاه بوعلی سینا.
۶. بیجنوند، فرامرز؛ سجادی، سید مهدی؛ آل علی، سید مجتبی (۱۳۹۱). *تبیین مؤلفه‌ها و مصادیق تفکر انتقادی از منظر نهج البلاغه*، دومین همایش نهج البلاغه و علوم انسانی، همدان، دانشگاه بوعلی سینا، صص ۱۶۰۱-۱۵۷۵.
۷. شریعتمداری، علی (۱۳۸۶). *اصول و فلسفه تعلیم و تربیت*، چاپ سی و دوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۸. شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۷۶). *فلسفه آموزش و پرورش*، چاپ چهارم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۹. صالحی، اکبر؛ تهامی، رحیمه السادات (۱۳۸۸). *بررسی و تحلیل عوامل و موانع مؤثر در تربیت دینی بر مبنای سخنان حضرت علی علیه السلام در نهج البلاغه*، دوفصلنامه‌ی تربیت اسلامی، سال ۴، شماره ۹، صص ۹۴-۷۵.
۱۰. عمید، حسن (۱۳۶۲). *فرهنگ فارسی عمید*، چاپ دوم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۱. فایضی، علی و آشتیانی، محسن (۱۳۷۵). *مبانی تربیت و اخلاق اسلامی*، قم: انتشارات روحانی.

۱۲. کشاورز، سوسن؛ ترکاشوند، سینا (۱۳۹۶). تبیین سیره تربیتی امام صادق علیه‌السلام جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی، دوفصلنامه‌ی تربیت اسلامی، سال ۱۲، شماره ۲۴، صص ۳۱-۴۷.
۱۳. مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰)، تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
۱۴. محمدی پویا، فرامرز؛ صالحی، اکبر؛ مومیوند، فاطمه (۱۳۹۴). تحلیل محتوای نهج‌البلاغه بر اساس ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سال ۳، شماره ۱۰، صص ۸۱-۶۳.
۱۵. محمدی پویا، فرامرز؛ صالحی، اکبر (۱۳۹۳). تحلیل محتوای قرآن کریم بر اساس مفهوم تفکر انتقادی، علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، سال دوم، شماره ۳، صص ۲۵-۴۹.
۱۶. مرزوقی، رحمت اله؛ عقیلی، رضا؛ مهرورز، محبوبه (۱۳۹۵). تحلیل و نقد نظری و روش‌شناختی اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت، سال ۶، شماره ۲، صص ۴۰-۲۱.
۱۷. مزینانی، محمدصادق (۱۳۸۲). روش‌های تربیتی سیاسی کارگزاران از منظر امام علی علیه‌السلام، حکومت اسلامی، سال ۶، شماره ۲۲، صص ۲۷-۳۹.
۱۸. مطهری، مرتضی (۱۳۶۶). جاذبه و دافعه‌ی امام علی علیه‌السلام، تهران: انتشارات صدرا.
۱۹. مطهری، مرتضی (۱۳۷۱). تعلیم و تربیت در اسلام، تهران: انتشارات صدرا.
۲۰. هاشمی اردکانی، سید حسن (۱۳۸۸). عوامل تربیتی در مسیر کمال وجودی انسان از منظر نهج‌البلاغه، تربیت اسلامی، سال ۴، شماره ۸، صص ۱۷۹-۱۶۱.